

Mevlanada Aşk Yunusda Sevgi 1

– HayrettinYazıcı · 18 Ekim 2010

MEVLÂNA'YLA

Göklerin ve yerin Râbb'ı diye başlar bir çok ayet. Buradan göklerin çoğuluna karşılık, bir tek yeryüzünün varolduğunu anlamlı buluyoruz. İnsanlık bilğimiz, yaşanabilir yeryüzü parçasının henüz tek olduğu noktasında.

Şimdilik, problem ve çözümlerde bu teklik esasına göre olacaktır. Problem-çözüm, hayat dediğimiz insanlık durumu, ezeli ve üretken düğümler yumağıyla karşı karşıya, problem dediğimiz şey. İnsan bu düğümleri çözerek bunlardan hayat çıkarmaya yönelen varlık. Mevcuttan faydalı çıkarımlar sağlamakla görevli. Böyle olmalı ki hayat dediğimiz şey-seyir gerçekleşsin.

Bu durum karşısında insan, akıl sahibi olması nedeniyle soru sormadan yapamaz. Tarih içinde top yekun insanlık hafızası bir nevi çocuk gibi, bir yığın soru sorarak ezeli dönüş hareketine katılır. Aklı ve bilgisi geliştikçe de soruları çoğalır ve büyür. Bu ebedi akış içerisinde bir çok düşünceyle birlikte dinleri bulur. Bu insanlık için büyük bir avantajdır. Eğer problem karşısında başı boş bırakılmış olsaydı. Vay haline! Dinleri kabulleniş problemi yarılamiştir. Artık çağlar boyunca hayat din eksenli bir kavrayışla seyreder. Dinle reel dünyanın izdivacı hayatın üstüne oturur. Felsefede bu iki gerçekliğin farkında olarak hayatın içinde yer alır.

Büyük dinler diye tanımlanan gerçeklikler insanlık tarafından bir nevi paylaşılır. Belli ırklar, belli kültürler ve belli coğrafyalar dinlerin kuşatması altına girer. Sevgi ve nefret diye tanımladığımız insan öğeleri de hayatlarımızda yansımalar bulur. Dinler özde nefretten çok insanın sevgi ögesine vurgu yapar. Hayatın çekilebilirliği ancak sevgiye vurgu yapıldıkça gerçekleşeceği tezini savunurlar. Ancak dinlerin hayata yansımalarında sevgide, nefrette kendisine yetesiye yer bulur.

Sevgi ögesi onlarca medeniyete yol açarken, nefret ögesi savaflara, katliamlara ve medeniyet yıkıcılığına yol açar.

Hıra Mağarasında ruhunu demleyen ve damıtan Yüce Peygamberin ifşası ile insanlık önce irkilir, sarsılır ve yeniden dizayn olmaya rıza gösterir. İslam, insanlığı Hz. Muhammed'in vasıtasıyla selamlar. Evet İslâm da bir dindir. Ancak kendisini takdim şekli ve sunduğu kurtuluş reçetesi itibarıyla alışılmıştan öte insanlık hafızasını ve imanını sarsar. Herkes bütün alışkanlıklarından soyunmak ve yeni şeyler kuşanarak imanını tazelemek durumundadır. Öyle de olur.

Her yenilik gibi İslâm da, peygamberi de güçlüklerle karşılaşır. Bir süre sonra insanlık tarafından kucaklanır. Başta Arap Kavmi ve Arap Yarımadası olmak üzere belli kavimlerce benimsenir. Belli coğrafyada kendisine bir yer bulur. İnsanlık hayatı yeni iman, bilgi, görgü, kurallar bütünüyle kuşatılır.

İslâm insanlık içinde hayat bulur ve insanlığa yeni bir hayat sunar. İnsanlık yeni medeniyet öbekleri kurmakta gecikmez. İslam da diğer büyük dinler gibi sevgiye vurgu yapar. Ancak nefret çarkı da bir yüzü ile dönmeye devam eder.

Peygamberle Arap Yarımadası'nda ilk nüvesini oluşturan İslâm, dört halife (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) döneminde yarımada sınırlarını çoktan aşar, dünyada ciddi bir gerçeklik olur. Özellikle Emevi, Abbasi dönemlerinde artık ciddi bir medeniyet membaı olduğu ve medeniyetin ta kendisi olduğunu pek çok kavim ve coğrafya üzerinde ispatlar.

Artık insanlığın tümüne söyleyecek sözü olduğunu ispatlayan İslâm, temsilcileri tarafından dışa dönük bir mücadeleyi sürdürürken iç oluşumunu da, toplumlar ve fert bazında örmeye devam eder. Bu iç örgü yaşanırken yeni anlayış ve durumlar da ortaya çıkmaya devam eder. Yeni mezhepler (yollar) gelişir, geliştirilir. Fırûatta Hanefi ve Şafii; Akaidde Maturidi ve Eş'ari. Devamında dört hak mezhep olarak; Hanefi, Şafii, Hanbeli, Maliki mezhepleri Müslüman dünyaca hüsnükabul görür.

Bu oluşum ve gelişim içerisinde insan, mutlak gerçeği, varlığın ve hakikatın, dini gerçeklerin mahiyetini ve ilahi meselelerin esasını bilme çabasına girer. Ve bilgi elde etmenin vasıtalarına yönelir. Ehl-i sünnet alimleri bu bilgi edinme vasıtalarını üç tarz olarak şekillendirir.1.Nass ve Nakil:Selefiyenin yolu,2.Akıl ve İstidlal: Kelamiyenin yolu, 3.Keşf ve İlham: Sufiyenin yolu.

Konumuzun esasını "Mevlâna Celaleddin Rumî'nin Dönemi ve Sonraki Çağlara Etkileri" oluşturduğundan, biz hep 3. Keşf ve İlham: Sufiyenin yolu üzerinde seyrimizi-incelememizi sürdüreceğiz. Bu sufiye yolunun sistematik ve yaygın ismi literatürde "Tasavvuf" olarak adlandırılmıştır. "Bildiği ile amel edene , bilmediğini öğreten Allah'tır." Ayeti esas alınarak üzerinde ittifak edilen Tasavvufun Lugat manası: Kalbe, Ahlaka, nefse, ruha, hale, makama, marifete, sırta ve batına ait bilgiler, Şeriatın iç yüzü, İslâm Dinin ruhu, manası, özü, iç alemde bahsedilen ilim olarak takdim edilmiştir. Bağlıları Tasavvuf hareketinin ilk tohumlarının Hz.Peygamber, sahabe ve tabiunun yaşayışında mevcut olduğunu, ancak müstakil bir ilim ve hareket haline gelmesi miladi VIII.asrın ikinci yarısından başlayarak IX.asırda doğuş devrini tamamladığını bildirirler ki ilmi görüş bakımından bu tarihler arası da aynen kabulgörür. İbn-i Haldun Mukaddimesinde yaptığı tarifte; "Tasavvufun ilk önce İslâmların uluları, Sahabe, tabii ve onlardan sonra gelen büyüklerin tarikatleri, ancak hak ve hidayet yolu ve ibadetlere devamda dünyanın süs ve ziynetlerinden yüz çevirerek Yüce Tanrı'ya yönelmekten ve halkın sevdiği, meylettiği zevklere, mal, servet ve şereflere rağbet etmemekten ve ibadetle meşgul olmak üzere halk arasından bir yana çekilmekten ibaretti" demektedir. Tasavvuf bu dönem içerisinde ilmi gelişmesini sürdürürken bağlıları zaman içerisinde "Savvife" ve 'Suffiye' adını almıştır. Bu gelişme sonucunda ibadet ve taatten ibaret olan tasavvuf ilmi, şeyhler ve üstadlar elinde yoğrulup, nakledilerek öğrenilen bir ilimken,daha sonra tefsir, hadis ve fıkıh ilimleri gibi Müslümanlar arasında teşekkül eden bir müstakil ilim halini aldığı anlaşılmaktadır. Bütün düşünce akımlarında olduğu gibi tasavvufun da tarih içinde yetkin temsilcileri olmuştur. Yetkili ve etkili mutasavvıfların ilk sūfî olarak andıkları İbrahim Ethem (777) dir. Şakik Belhi, Davud Tai, Fudayl B.İyaz, Maruf Kerhi gibi sufiler IX.yüzyıla kadar süren gelişme döneminin önemli sufileridir. Tasavvuf da diğer düşünce hareketleri gibi belli aşama ve dönemler geçirmiştir. Bu

dönemleri şöyle kategorize etmek mümkün olmuştur. 1.Zühd dönemi; Bu dönemin önemli temsilcisi Veysel Karani olarak anılabilir. 2.Tasavvuf Dönemi; Maruf Kerhi. 3.Vahdet-i Vücut Dönemi, İbn Arabi olarak anmak mümkündür.

Bu anlayışlara her ne kadar da dönem-devir adını vermiş olsakta, Lider-Önder-Şeyh durumuna yükselen mutasavvıfların hayatında bu anlayışların hepsinden etkilenmeler mevcuttur. Özelde ele alacağımız Mevlâna'nın hayatına baktığımız da göreceğiz ki. O, başlangıçta her şeyden önce kürsüde vaaz edecek bilgi ve kudrete sahip bir alimdir. Öyle ki Babasının boş bırakacağı vaaz kürsüsüne layık görülmüş ve hakkıyla da o kürsüyü doldurmuş, yıllarca vazetmiştir. Giriş bölümü olarak adlandıracağımız bu açımdan sonra konumuzun aslını-esasını oluşturan Mevlâna Celaleddin Rumî'nin özeline, yani konumuzu oluşturan Dönemine ve sonraki çağa etkileri konusunu açmaya çalışacağım.

MEVLÂNA'NIN DOĞDUĞU İKLİM

Mevlâna, ne kadar tartışmalı olsa da çoğunlukla kaynaklar Onun 1207 Yılında Belh Şehri'nde doğup, 1273 yılında Konya Şehri'nde öldüğünü kaydetmişlerdir. Bu iki tarih arası Mevlâna'nın bizzat hayatını oluştursa da dönemini anlama bakımından bu zaman diliminin öncesi ve sonrası da problemlerimiz arasında bulunacaktır.

Doğduğu şehir olan Belh, Eski ve Ortaçağda önemli bir şehir. Efsanelere göre Turan Hükümdarı Efrasiyab'ın başkenti. Zerdüştilerin kutsal şehri. Hint, Çin, Türkistan, İran ticaret yollarının kesiştiği ova. Akamenidler'i, İskender'i görmüş. Budizm, Mecusilik, Hıristiyanlık, Mani dinlerini, Ak Hunları tanımış... İslâm'ın erken dönemi sayacağımız 708 yılında Kuteyb B. Müslim tarafından Müslüman Arapların eline geçmiş. Abbasiler, Saffariler, Samaniler, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Hıtaylar, Gurlular ve Türklerin yönetimi altında büyük gelişme göstererek, Arap Coğrafyacıların tanımı ile "Ümmü'l-Bilad" şehirlerin anası ünvanını alır.

Belh, Türk Harzemşahlar'ın elindedir.Mevlâna Celaleddin Muhammed Rumî 1207 yılında dünyaya gelir. Sultan Muhammet hüküm sürmektedir. Belh, Horasan'ın, Merv, Herat, Nişabur'la birlik dört büyük şehirden biridir. Horasan ilinin tahıl ambarı. Rivayettir ki ilk kağıt burada imal edilir.Kağıda, kültüre, medeniyete dost bir belde. Denir ki,şehir nüfusunun dörtte birini din adamları, fakirler, öğrenciler ve onların aileleri oluşturmaktadır. Bu özellik ona ayrıca İslâm'ın kubbesi ünvanını yakıştırır. Ünlü vezir Nizamül Mülk'ün Nizamiye Medresesi ile de, İslâm Alimlerinin çekim merkezi olur.

İyilik ve güzelliklerin yanında zaman zaman küfürbazlık, rüşvet, adaletsizlik gibi kötü şöhretlerle de anıldığı olur.

Bütün mezhepler ve meşreplere yurtluk yapmakla birlik, Sufi Vaizler, Hanefi Fakihler, Kelamcılar asıl nüveyi oluşturur. Tartışmalar şiddetlidir. Muhammet Harzemşah bu çalkantı karşısında müsamahakardır.

Mevlâna'nın babası Bahattin Veled, Belh'in sufi eğilimli bir fakih ve ünlü vaizidir. Tatlı dilli, açık sözlü, nüktedandır. Büyük bir dinleyici kitlesi, Horasan ve çevresinde binlerce müridi bulunmaktadır. Bu özellikler Ona, bir unvan kazandırır. "Sultanü-l Ülema" O Alimlerin Sultanıdır. Devletlilerle içiçedir. Halkla birlik, onlarında ilgisine mazhar olur.

Mevlâna çocuk yaşta bu kaynaşma ve tartışmaların içindedir. Her çocuk gibi, zamana uygun; Kur'an, Tecvit, Hadis, Hat, Hesap dersleri alır. Kahramanlık destanları, masallar, öğütler, hikayeler, aldığı eğitimin yardımcı unsurlarıdır. İleri ki hayatında Mevlâna bu kültür hamulesinden sık sık yararlanmayı bilecek, çevresini bu zengin dağarcığıyla besleyecektir.

Sonuç olarak Mevlâna'nın doğduğu Belh, Türk, Arap, İran, Moğol akınlarının da kesişme noktasıdır. Bu topluluklar elinde Belh, çoğu zaman şereflenirken, zaman zaman kadre de uğramıştır. Son darbeyi henüz çekirdeği oluşmakta olan Moğollar vuracaktır. Bundan sonra Harzemşahlarla birlik Belh'in talihi de kararacaktır.

Bu şehir biraz çocuk Mevlâna demek, Nüvesi bu şehirde oluşmuş ve çocuk ruhunda kalıcı izler bırakmıştır. Bu çocuk etkilenmesidir ki, etkileyeceği dünyanın tohumunu oluşturmuştur.

Belh'teki çocuk Mevlâna'dan elimizde kalan: "Bir gün ağabeyisi, Alaeddin Muhammet ve Belh'in ileri gelen ailelerinin çocuklarıyla toprak damlar üzerinde oynuyorlardı. Bu sırada bir çocuk küçük Celaleddin'e:

-Gel bu damdan ötekine atlayalım, dedi.

Celaleddin gülümseyerek:

-Hayır, bu iş, kedi ve köpeklerin kolayca yapabileceği bir iştir. Eğer gücünüz yetiyorsa, böyle damdan dama değil, geliniz göklere uçalım, alemleri seyredelim." Kabına sığmadığı anlaşılan çocuktan kalan bir Belh anısı.

Devam edecek...